

Mõtteid Mulgi rahvarõivaraamatust

Ellen Värv

Rahvarõivaraamatuid on viimase aastakümne sees ilmunud päris palju, välja on antud nii kordustrükke varasematest väljaannetest kui ka maakondlikke või kihelkondlikke ülevaateid. Ilmunud on väiksemaid trükiseid rõivastuse üksikosadest: jalanõudest, ülerõivastest, seelikutest, ehetest jne. Kindlasti on rahvarõivateema populaarsuse tõusul ja teema teadvustamisel oma osa TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonnal ja sealsel rahvarõivaõppel. 2015. aasta sügisel ilmus nendega koostöös Viljandi Muuseumi kuraatori Tiina Jürgeni mahukas raamat „Mulgi rahvarõivad“. Raamatu ilmumisest on möödas peaaegu poolteist aastat ja kindlasti on paljud, kes raamatu endale soetasid, jõudnud selle läbi lugeda või vähemalt sirvida. Panen kirja mõned oma mõtted, mis mul raamatut lugedes tekkisid.

Mulgimaa rahvarõivaalase teabe – esemete, fotode, arhiivides leiduvate kirjelduste koondamisega on ära tehtud väga suur töö. Rahvarõivahuvilised on saanud kauni raamatu ja, mis peaasi, Viljandi Muuseumi rikkalikud kogud on jõudnud käsitöötegijateni. Raamat näeb välja suursugune: ilus kujundus (Kristjan Mändmaa), kvaliteetsed suured fotod heal paberil, rohkelt mustri- ja lõikeskeeme. Komplektide näidistena on esitatud tänapäeval valmistatud kostüümid. Kindlasti saab sellest raamatust vajalik käsiraamat rahvarõivavalmistajatele. Võomustrid ja esemete lõikeskeemid oleks võinud koondada omaette köitesse, sest kõiki lugejaid ei pruugi praktiline külg huvitada. Nii saanuks käepärasemalt kasutatava raamatu, praegu on see suur ja raske.

Teemat, allikaid ja kirjandust tundes olin kindlasti nõudlikum lugeja kui raamatu tavakasutaja. Raamatut lugedes torkavad silma eelkõige kordused ja ebatäpsused viitamisel. Kostüümiosi kirjeldades võinuks struktuur olla läbimõeldum, rohkete detailide hulgast on mõnikord raske eristada olulist ebaolulisest.

Raamat algab Ain-Andris Vislapuu lühikese ülevaatega Mulgimaa ajaloost, millele järgneb Tiina Jürgeni Mulgi rahvarõivaste lühiiseloost. Kogumiku põhiosa on kihelkondlikku printsiipi järgides jaotatud neljaks suureks peatükiks: Halliste-Karksi, Helme, Paistu ja Tarvastu. Raamat põhineb Tiina Jürgeni Viljandi Muuseumi aastaraamatutes (1999–2002) avaldatud artiklidel nimetatud kihelkondade rõivastuse kohta. Nende ühtseks tervikuks

liitmine on olnud autorile paras väljakutse. Mulgi rõivastusest ülevaadet saada ei ole lugejal just kõige lihtsam, esineb ka asjatuid kordusi.

Iga kihelkonna käsitus algab piirkonna iseloomustuse ja sealse rahvarõiva iseloomulike tunnuste esitamisega, millele järgneb esmalt naiste ja siis meeste rõivastuse kirjeldus esemeliikide kaupa. Teave on eri kihelkondade vahel laiali puistatud, mis teeb üldpildi saamise väga raskeks. Näiteks talurahva peamistest jalanõudest pasteldest saab lugeda iga kihelkonna juures kaks, raamatus seega tervenisti kaheksa korda. Teksti elavdamiseks ja mitmekesistamiseks on autor esitanud löike arhiiviallikatest, mõnel juhul kirjutanud pastlanaha parkimisest, ennustustest jne. Lugeja ei leia aga hõlpsasti üles seda, mis on Mulgi pasteldele kõige iseloomulikum. Helme, Paistu ja Tarvastu meesterõivastuse kirjelduste juures on välja toodud, et kanti terava nina ja ninapealsete tippudeta pastlaid. Ka Halliste-Karksi naiste jalanõude kirjeldusest saab lugeda, et „eelkõige noorematel pidulikud teravate ninadega ja ilma ninapealsete tippudeta pastlad“ (lk 102). Aga vanematel? Me ei saa teada, kas naiste ja meeste pastlad olid Mulgimaal erinevad ja kas oli ka piirkondlikke erinevusi. Esitan omalt poolt teate Hallistest, mille Jaak P. Sõggel 1898. aastal Jakob Hurdale saatis: „[---] naesterahvastel [---] tärgiti tärkmed õige tihedad ja nõeluti kaksteistkümmend kipra kontsa, kuna meesterahvaste pastaltel arvad tärkmed tärgiti ja ainult kaks kuni kolm kipra kontsa nõelutud“ (H III 27, 805). Seda raamatust ei leia.

Samasugust kordamist võib leida eri ülikonnaosade, eriti naiste ja meeste sarnaste rõivaesemete käsitlustes. Mõningal määral leevendavad sisulisi kordusi kostüümiosade kirjeldamisel kasutatud legendid ja arhiiviallikate väljavõtted. Viimased muudavad raamatu inimlikult vahetumaks ja võimaldavad lugejal veenduda väidetu usaldusväärsuses. Kuid paljude esitatud legendide puhul on ainsaks autori kommentaariks, et see sisaldab „huvitavat teavet“, kuid milles see seisneb, seda lugeja teada ei saa, sest analüüsi ei järgne. Kindlasti oleks raamat võitnud, kui varem avaldatud artiklites oleks põhjalikumaid muudatusi tehtud ja struktuuri muudetud. Teatud kostüümiosade koos käsitlemine oleks võimaldanud saada teemadest terviklikumat ja üldistatud ülevaadet.

Rõivastust esemeliikide kaupa vaadeldes on põhjalikult kirjeldatud muuseumides leiduvaid esemeid, illustreerides neid fotodega, mille juurest leiab

Tiina Jürgen. **Mulgi rahvarõivad**.
Viljandi: Tartu Ülikool, 2015.

mitmesuguseid andmeid ja muuseumikogude viiteid. Esemete, eriti tikandite kirjeldustes kasutatakse raamatus teiste autorite mõtteid lõikude kaupa neile nõuetekohaselt viitamata (vrd lk 272 ja 277 ja Linnus 1973: 25, lõigud 1 ja 2; lk 287 ja Linnus 1973: 25, lõik 3). Sõbale tikitud sõõre ei võrdle keskaegsete värviliste vitraažakendega just paljud uurijad (vt lk 333 ja Vunder 1992: 11). Enamasti on lõigu lõppu viide küll lisatud, kuid laenatud mõte ei ole selgelt eristatav autori enda omast, esineb ka ebatäpsusi (vt lk 291 ning Linnus 1973: 34, lõik 6 ja Linnus 1973: 36, lõik 3). Võib-olla polekski nii põhjalikke käsitöotehnilisi kirjeldusi tarvis olnud, arvestades esemete pilte ja nende detailivaateid?

Raamatus esineb ebatäpsusi viidete osas päris mitmes kohas, näiteks väidab autor viitega Ilmari Manninenile, et „A. W. Hupel mainis Helme kuubedel punaseid nõõrilustusi ja ka punast kalevit“ (lk 213). Midagi sarnast ei kirjutanud ei Hupel (1777) ega Manninen (1927). Hupel kirjutas: „Die Röcke sind im Dorptschen weit wie Kutten, unten aufgeschlißet, Ermel, Kragen und Bordertheile mit rothen Tuch und schnüren besetzt“ (Hupel 1777: 178).¹ Manninen selgitas, et 18. sajandi lõpu Tartumaa hõlmas märksa laiemat territooriumi ning Hupeli kirjeldusele vastavaid punaste kalevitega kuubi oli tema ajal (1920. aastatel) ERMi kogudes kolmest kihelkonnast, üks neist Helmest.

Mitmetele allikatele, näiteks A. W. Hupelile või Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis leiduvatele materjalidele on autor viidanud teiste autorite (Manninen 1927, Voolmaa 1990, Sild 1962, Tõnurist 2003) vahendusel, kuigi probleeme originaalallikate kättesaadavusega ei tohiks olla. Jakob Hurdale saadeti Mulgimaalt „eesti rahva vanadest riietest“ kirjeldusi Halliste, Karksi ja Tarvastu kihelkonnast. 19. sajandi lõpukümnendil kirja pandud teave on eriti väärtuslik, sest mälestused rahvarõivaste kandmisest olid veel värsked ja paljud küsitletud olid neid ka ise kandnud. 20. sajandil kogutu tugines juba kaugematele ja vahendatud mälestustele. Hurda kogudes leiduvatest rõivastusalastest materjalidest ülevaadet andes on Aino Voolmaa kasutanud ka Mulgi materjale, esitamata siiski kogu nendes allikates leiduvat rahvarõiva-alast infot. Kui autor kirjutab Voolmaale tuginedes, et Hurda kogudes „leidub üks huvitav märg, et Tarvastus kandnud mehed ka musta villast vööd, mida nimetatud „pussak““ (lk 570), siis algallikat kasutades oleks saanud teavet nii selle musta pussaku materjalist, valmistamisest kui ka kandmisest (H II 25, 368–376).²

Paistu pikitriibuliste seelikute juurde on ekslikult sattunud ilmselgelt alusseelikutena kasutatud esemed (lk 250, VM 3538 ja lk 252, VM 9108:2).

1 Tartumaal on kuued avarad (pikad) nagu mungarüüd, alt lahtised, käised, kaelus ja servad punase kanga ja nõõridega ääristatud.

2 Hurda kogu materjalid leiduvad digiteerituna Eesti Kirjandusmuuseumi failirepositooriumis Kivike aadressil kivike.kirmus.ee. – Toimetuse märkus.

Autor on küll maininud vanade kulunud pikitriibuliste seelikute kandmist ka alusseelikuna (lk 255), jättes märkimata, et 19. sajandi lõpupoole jäidki need peamiselt alus- ja tööseelikuteks ning nende triibud kooti lihtsamad. Jääb loota, et keegi neid pidukostüümi juurde teha ei kavatses.

Hoolimata mainitud puudustest võime rõõmustada, et Mulgimaa käsitöötajatel on väärtuslik käsiraamat ja ülevaade kohalike rõivaste ajaloost. Esemetest esitatud detailivaated, mustriskeemid ja lõigete joonised on hindamatuks abiks neile, kes soovivad endale rõivaid teha. Mulkidele on see suur kingitus, mis kindlasti nende eneseteadvust tõstab.

Allikad

Hupel, August Wilhelm 1777. *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehtland*. Zweyter Band. Riga.

Linnus, Hilda 1973. *Tikand eesti rahvakunstis II. Lääne-Eesti ja Lõuna-Eesti*. Tallinn: Eesti Raamat.

Manninen, Ilmari 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Sild, Hilja 1962. Kuidas kanti mulgi puusapõlli. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVIII*. Tallinn: Valgus, 234–237.

Tõnurist, Igor 2003. *Rahvarõivakandja abiline*. Tallinn: Vali Press.

Voolmaa, Aino 1990. Materjale rahvarõivaste kohta Jakob Hurda rahvaluulekogudes. – *Eesti*

Rahva Muuseumi aastaraamat XXXVIII. Tallinn: Valgus, 9–47.

Vunder, Elle 1992. *Eesti rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.

Arhiiviallikad

H II 25, 368/376 < Tarvastu khk. – Jaak Käger (1890), „Tarvastu vanad rahva riidet“

H III 27, 793/808 < Halliste khk. – Jaak P. Sõggl (1898), „Missugusid riideid ja ehteid vanal ajal Halliste kihelkonnas kanneti“

Kasutatud lühendid

H – Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv, Jakob Hurda rahvaluulekogu

Ellen Värvi. Anu Ansu foto.

Ellen Värvi (s 1959) on lõpetanud Tartu Ülikooli ajaloolase-etnograafia (1983) ja töötanud alates 1987. aastast Eesti Rahva Muuseumis teadur-kuraatorina, 2012. aastast samas Rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuse juhatajana. Peamisteks uurimisvaldkondadeks on rõivastus, eelkõige etniline rõivastus ja nõukogude aja argielu. Koostanud näitusi ja kirjutanud nimetatud teemadel artikleid.

Thoughts about a book on the folk costumes of Mulgimaa

Abstract

Tiina Jürgen's substantial volume The Folk Costumes of Mulgimaa was published in the autumn of 2015, in collaboration with the Estonian Native Crafts Department at the University of Tartu Viljandi Culture Academy and Viljandi Museum.

The numerous books about folk costumes that have been published in the last decade have had different emphases, ranging from parish-level overviews to discussions on the component parts of the costumes (footwear, skirts, etc.).

Collecting information relating to the folk costumes of Mulgimaa – artefacts, photographs, descriptions preserved in the archives – has taken a tremendous amount of work. People fascinated by folk costumes have been rewarded with a delightful book and the extensive collections of the Viljandi Museum have reached the craftsmen. The detailed views of the artefacts, pattern schemes, and illustrations showing the cuts of the clothes are invaluable in helping those who wish to make a national costume for themselves.

The book begins with a brief overview of the history of Mulgimaa by Ain-Andris Vislapuu, followed by a short description of the folk costumes of Mulgimaa by Tiina Jürgen. The bulk of the book has been divided into four large chapters, thus adhering to the principle of parochial division: Halliste-Karksi, Helme, Paistu, and Tarvastu. The discussion on each parish begins with a characterisation of the region and presentation of the distinctive features of local clothing, and is followed by the descriptions of the component parts of the costumes by first concentrating on women's and then on men's clothing. Since the information has been scattered across different parishes, seeing the big picture is very difficult. Content-related repetitions are to a certain extent mitigated by the excerpts from archival material and captions that are used when describing the component parts of the costumes.

Several sources, for example the references to A. W. Hupel or the materials available at the Estonian Folklore Archives of the Estonian Literary Museum, have been referred to via newer works and therefore the overviews contain some inaccuracies, which could have been avoided if primary sources would have been consulted instead.

Despite some drawbacks, we should celebrate the fact that those skilled in handicraft now have a valuable handbook and an overview of the history of local clothing.